

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
імені ІВАНА ЧЕРНЯХОВСЬКОГО

ДЕБРЕНЮК АНДРІЙ ПЕТРОВИЧ

УДК 159.943/.944-059.2-048.87:355.42](043.5)

**ПСИХОЛОГІЧНА СУМІСНІСТЬ ВІЙСЬКОВИХ ОПЕРАТОРІВ
РАДІОЛОКАЦІЙНИХ СТАНЦІЙ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ
СЛУЖБОВИХ ЗАВДАНЬ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ**

19.00.09 – психологія діяльності в особливих умовах

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського, Міністерство оборони України

Науковий керівник

доктор психологічних наук, професор **Осьодло Василь Ілліч**, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, гуманітарний інститут, начальник

Офіційні опоненти:

доктор психологічних наук, професор **Ложкін Георгій Володимирович**, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кафедра психології і педагогіки, професор;

кандидат психологічних наук, доцент **Миронець Сергій Миколайович**, Київський національний торговельно-економічний університет, кафедра психології, доцент

Захист відбудеться «8» лютого 2018 року об 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.709.05 у Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського, за адресою: 03049, м. Київ-49, проспект Повітрофлотський, 28.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, за адресою: 03049, м. Київ-49, проспект Повітрофлотський, 28.

Автореферат розісланий «2» січня 2018 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Ф. Хміляр

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасні реалії життєдіяльності військ, досвід багатьох локальних війн і збройних конфліктів вказують на необхідність усебічного врахування психологічних закономірностей у роботі органів військового управління. Важливим напрямом підвищення ефективності різних видів діяльності військовослужбовців є оптимізація процесу формування підрозділів з урахуванням психологічної сумісності особового складу.

Особливого значення це питання набуває під час комплектування малих груп військових операторів радіолокаційних станцій (далі – РЛС), які залучаються до виконання завдань бойового чергування. Зважаючи на те, що формування операторських бойових обслуг здійснюється, як правило, лише з урахуванням професійно важливих якостей особистості, а вивченню впливу міжособистісних взаємин на успішність професійної діяльності приділяється недостатньо уваги, психологічна сумісність військовослужбовців є провідною умовою збереження їхньої успішності та працездатності, що підтверджує актуальність дослідження. Відтак комплектування оптимальних за психологічним складом чергових змін (обслуг) – пріоритетний напрям сучасної психології діяльності в особливих умовах.

У психологічній науці феномен психологічної сумісності розглядався в рамках досліджень соціально-психологічного клімату групи (Л. Карамушка, М. Корнєв, С. Максименко, Б. Паригін, Ю. Платонов), згуртованості (Н. Коломінський, М. Корольчук, Г. Ложкін), міжособистісних взаємовідносин (Г. Андрєєва, В. Барко, В. Крайнюк, В. Лефтеров), психологічного забезпечення різних аспектів спільної діяльності (В. Алещенко, О. Кокун, О. Сафін, В. Рибалка, О. Хайрулін).

Проблема психологічної сумісності не втрачає своєї актуальності й у межах вивчення взаємодії осіб у великих і малих соціальних групах (І. Данилюк, А. Коваленко, С. Миронець, О. Тімченко), спортивних команд (Г. Ложкін, В. Олефір, Т. Петровська, О. Хміляр), військових підрозділів (С. Василенко, Г. Капосльоз, М. Макаренко, В. Осьодло, В. Стасюк, В. Ягупов). Особлива увага питанню психологічної сумісності приділялась у працях зарубіжних психологів, а саме: Д. Картрайта, В. Смелсера, М. Шоу, В. Шутца, В. Хейторна та інших.

Аналіз теоретичних та експериментальних досліджень дав змогу встановити, що психологічна сумісність членів групи здійснює значний вплив на ефективність їхньої спільної діяльності. Більшість науковців вважають, що чим складнішим є зміст спільної діяльності, тим більш значущим є вплив психологічно сумісних міжособистісних взаємовідносин на її продуктивність (Б. Смірнов, О. Кокун, Ю. Швалб).

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень психологічної сумісності, недостатньо вивченими залишаються: 1) особливості формування психологічної сумісності малих груп військових операторів РЛС на бойовому чергуванні; 2) індивідуально-психологічні властивості військових операторів РЛС, що зумовлюють формування й розвиток їхньої психологічної сумісності; 3) особливості впливу психологічної сумісності військових операторів РЛС на ефективність їхньої спільної діяльності в особливих умовах.

Вивчення питання психологічної сумісності досить актуальне як для розвитку психологічної науки, так і для практичного застосування знань у конкретних суспільних сферах, зокрема для оптимізації процесів комплектування військових підрозділів.

Таким чином, важливість і актуальність окресленого питання, об'єктивна необхідність в експериментально-теоретичному дослідженні психологічної сумісності військових операторів радіолокаційних станцій на бойовому чергуванні, а також недостатній рівень його наукового розроблення зумовили вибір теми дисертаційного дослідження *«Психологічна сумісність військових операторів радіолокаційних станцій під час виконання службових завдань в особливих умовах»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідних робіт Науково-методичного центру кадрової політики Міністерства оборони України: «Методологічні підходи до психологічного (психофізіологічного) вивчення керівного складу Збройних Сил України для прогнозування успішності управлінської діяльності» (державний реєстраційний номер 0109U003266); «Оптимізація процесу психологічного (психофізіологічного) вивчення особового складу Збройних Сил України для формування резерву кандидатів для просування по службі (номенклатури призначення Міністра оборони України)» (державний реєстраційний номер 0110U001153).

Тему дисертації затверджено вченою радою Національної академії оборони України (протокол № 4 від 25 лютого 2008 року) та узгоджено у бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології Національної академії педагогічних наук України (протокол № 2 від 28 березня 2017 року).

Об'єкт дослідження – спільна діяльність військових операторів радіолокаційних станцій.

Предмет дослідження – психологічна сумісність військових операторів радіолокаційних станцій на бойовому чергуванні.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити вплив психологічної сумісності військових операторів радіолокаційних станцій на успішність їхньої спільної діяльності.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз спільної діяльності військових операторів радіолокаційних станцій на бойовому чергуванні.

2. З'ясувати сутність психологічної сумісності та здійснити її узагальнення щодо спільної діяльності військових операторів радіолокаційних станцій під час несення бойового чергування.

3. Емпірично дослідити особливості формування психологічної сумісності військових операторів радіолокаційних станцій та експериментально перевірити її вплив на успішність їхньої спільної діяльності.

4. Розробити методику психологічного супроводу бойового чергування військових операторів РЛС з урахуванням їхньої психологічної сумісності.

Гіпотеза дослідження: бойові обслуги сформовані за принципом подібності фактора «адаптивність–тривожність» і відмінності фактора «лідерство–підлеглість» будуть відрізнятися від інших чергових розрахунків більш високим рівнем психологічної сумісності і, як наслідок, кращими результатами виконання службових завдань під час бойового чергування.

Теоретико-методологічну основу дослідження складають концептуальні положення щодо особистості та її розвитку в процесі діяльності О. Асмолова, М. Дмитрієвої, В. Зінченка, М. Корольчука, А. Крилова, Г. Ложкіна, С. Максименка, Ю. Трофімова; індивідуально-психологічних відмінностей О. Кокуна, М. Макаренка, О. Малхазова, В. Русалова, Б. Теплова; наукових уявлень про особистість як суб'єкта професійної діяльності К. Абульханової-Славської, А. Журавльова, Л. Бурлачука, С. Максименка; психологічних закономірностей праці С. Бочарової, В. Зінченка, Б. Ломова, В. Осьодла, К. Платонова, Ю. Трофімова; принципу системного підходу в дослідженні структури та детермінації психологічних і соціально-психологічних явищ Б. Ломова, А. Петровського; соціально-психологічної концепції спільної діяльності О. Донцова, А. Журавльова, Г. Ложкіна; діагностики індивідуально-психологічних якостей особистості у зіставленні з вимогами професійної діяльності В. Русалова, Л. Собчик; прогнозування професійної діяльності майбутнього фахівця В. Бодрова, М. Корольчука, М. Макаренка; професійного відбору та професійної придатності В. Бодрова, Є. Клімова, М. Корольчука, М. Макаренка; діяльності в особливих умовах Г. Ложкіна, В. Осьодла, Б. Смірнова, В. Ягупова.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань було використано комплекс теоретичних, емпіричних і статистичних методів, а саме:

– *теоретичні:* аналіз, синтез, порівняння і систематизація наукових джерел для визначення сутності основних понять дослідження; узагальнення теоретичних підходів щодо питання спільної діяльності військовослужбовців в особливих умовах, психологічної сумісності військових операторів РЛС на бойовому чергуванні;

– *емпіричні:* контент-аналіз документів – для вивчення змісту й форм соціально-психологічного супроводу спільної діяльності військовослужбовців в особливих умовах; опитування (діагностичні бесіди, анкетування); тестування із використанням таких психодіагностичних методик, як: «Ціннісні орієнтації» М. Рокича; тест Я. Стреляу; тест Г. Айзенка ЕРІ; тест Р. Кеттела (форма С); опитувальник Б. Басса; опитувальник «Дослідження міжособистісних взаємовідносин» (адаптований Л. Собчик); тест К. Сішора; анкета «Атмосфера групи», параметрична соціометрія – для обґрунтування критеріїв і показників, визначення рівнів психологічної сумісності операторів РЛС, констатування успішності виконання завдань бойового чергування; психологічний експеримент – для апробації методики комплектування чергових обслуг операторів РЛС із врахуванням їхньої психологічної сумісності, визначення впливу психологічної сумісності військових операторів РЛС на успішність їхньої спільної діяльності в особливих умовах;

– *статистичні*: методи математичної статистики для опрацювання та узагальнення результатів психологічного експерименту (знаходження достовірності відмінностей за t-критерієм Стьюдента; порівняння середніх значень; використання різних видів аналізу – кореляційного, факторного, дискримінантного). Математичне опрацювання результатів дослідження здійснювалося за допомогою комп'ютерних програм IBM SPSS Statistics 15.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі військової частини А 1789 Повітряних Сил Збройних Сил України. У психологічному експерименті брали участь 242 військових оператора РЛС.

Відповідно до поставлених завдань дослідження проводилось у три етапи.

На констатувальному етапі експерименту в дослідженні взяли участь 112 військових операторів РЛС, які виконували завдання бойового чергування у складі 50 малих груп (діад). Ці чергові обслуги комплектувалися без урахування психологічної сумісності їхніх членів і були розподілені на дві вибірки (по 25 бойових обслуг у кожній): *перша вибірка* – військові оператори РЛС з більш ніж піврічним досвідом професійної діяльності (56 осіб, які забезпечували 30 навчальних вильотів); *друга вибірка* – військові оператори РЛС з різним досвідом професійної діяльності (56 осіб, які забезпечували 31 навчальний виліт).

На формуальному та контрольному етапах експерименту в дослідженні брали участь 186 військових операторів РЛС, які виконували завдання бойового чергування у складі 75 малих груп (діад). Ці чергові обслуги комплектувались із урахуванням психологічної сумісності їхніх членів і були розподілені на три вибірки (по 25 бойових обслуг у кожній): *третьа вибірка* – переформатовані бойові обслуги другої вибірки із врахуванням психологічної сумісності військовослужбовців (56 операторів РЛС, які забезпечували 40 льотних змін); *четверта вибірка* – військові оператори РЛС з різним досвідом професійної діяльності (64 особи, які забезпечували 70 навчальних вильотів); *п'ята вибірка* – військові оператори РЛС з менш ніж піврічним досвідом професійної діяльності (66 осіб, котрі забезпечували 30 навчальних вильотів).

Надійність та достовірність результатів дослідження забезпечена методологічним обґрунтуванням основних теоретичних положень, різнобічним аналізом предмета дослідження, використанням комплексу взаємозалежних методів відповідно до об'єкта, предмета, поставлених завдань та мети дослідження, репрезентативністю експериментальної вибірки, достатнім обсягом емпіричного матеріалу і його кількісно-якісним аналізом, коректним застосуванням сучасного апарату математичної статистики.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*:

обґрунтовано й експериментально перевірено залежність успішності спільної діяльності військових операторів РЛС під час бойового чергування від їхньої психологічної сумісності, сформованої за принципом подібності фактора «адаптивність–тривожність» і відмінності фактора «лідерство–підлеглість»;

доведено зумовленість специфіки впливу психофізіологічних та психологічних чинників на формування й розвиток психологічної сумісності військовослужбовців під час бойового чергування;

удосконалено:

критерії та показники психологічної сумісності військових операторів РЛС на бойовому чергуванні;

комплексну психодіагностичну методика оцінювання психологічної сумісності військових операторів РЛС на бойовому чергуванні;

набули подальшого розвитку:

теоретичні положення про індивідуально-психологічні якості військовослужбовців, які зумовлюють психологічну сумісність операторів РЛС.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що вдосконалена методика комплектування бойових обслуг військових операторів РЛС на основі врахування їхньої психологічної сумісності за принципами компліментарності (взаємодоповнюваності різноспрямованих особистісних потреб, професійних знань, навичок) та конгруентності (узгодженості індивідуальних прагнень, життєвих цінностей, поглядів, переконань) була впроваджена в систему бойової (оперативної) підготовки військових підрозділів відповідного військово-професійного спрямування. Використання запропонованої методики на практиці дає змогу суттєво підвищити рівень психологічної сумісності бойових обслуг і, як наслідок, оптимізувати успішність їх спільної діяльності.

Експериментально встановлені результати дослідження знайшли відображення у викладанні таких військово-спеціальних дисциплін, як: «Психологія діяльності в особливих умовах», «Психологічна робота в частинах та з'єднаннях», «Організація морально-психологічного забезпечення», «Прикладна психологія військової діяльності», «Психологія управління військовими підрозділами», які викладаються для курсантів (слухачів) вищих військових навчальних закладів.

Результати дисертаційного дослідження **впроваджено** у процес комплектування чергових змін військових операторів РЛС військової частини А 1789 Повітряних Сил Збройних Сил України (довідка від 21.04.2008); в освітній процес Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського (акт впровадження від 01.04.2011); у науково-дослідну роботу «Методологічні підходи до психологічного (психофізіологічного) вивчення керівного складу Збройних Сил України для прогнозування успішності управлінської діяльності» (акт впровадження від 30.03.2011); у науково-дослідну роботу «Оптимізація процесу психологічного (психофізіологічного) вивчення особового складу Збройних Сил України для формування резерву кандидатів для просування по службі (номенклатури призначення Міністра оборони України)» (акт впровадження від 25.05.2011).

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи було представлено в доповідях і повідомленнях на наукових, науково-практичних конференціях, а саме: *Міжнародних* – «Актуальні проблеми практичної психології» (Севастополь, 2008), «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» (Кам'янець-Подільський, 2017); *Всеукраїнській* – «Сучасні проблеми психологічного та психофізіологічного забезпечення діяльності» (Київ, 2007); *Всеармійських* – «Філософсько-методологічні та соціально-психологічні проблеми реалізації людського фактора в умовах переходу Збройних

Сил України до професійної армії» (Київ, 2008), «Актуальні проблеми становлення особистості професіонала в ризиконебезпечних професіях» (Київ, 2011).

Результати роботи доповідалися автором на засіданнях вченої ради гуманітарного інституту, кафедри психології і педагогіки, суспільних наук Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського (2011–2017 рр.).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження викладено в 9 одноосібних статтях у виданнях, затверджених МОН України як фахові у галузі психології; 2 статтях у зарубіжних періодичних фахових виданнях; 5 тезах доповідей на конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (213 найменувань, із них 9 – іноземними мовами), 7 додатків на 16 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 206 сторінок, основний текст подано на 156 сторінках. Робота проілюстрована 18 таблицями і 22 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження обраної проблеми; визначено мету, об'єкт, предмет, завдання, гіпотезу та методи дослідження; викладено методологічні й теоретичні засади дослідження; узагальнено експериментальну базу; розкрито наукову новизну та практичну значущість дослідження; подано відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження, а також про публікації автора та структуру дисертації.

У *першому розділі* – **«Психологічний аналіз спільної діяльності військових операторів радіолокаційних станцій Повітряних Сил Збройних Сил України в особливих умовах»** – проведено психологічний аналіз спільної діяльності військових операторів Повітряних Сил Збройних Сил України, які перебувають на бойовому чергуванні. З'ясовано сутність психологічної сумісності та здійснено її узагальнення щодо спільної діяльності військових операторів РЛС під час виконання ними завдань бойового чергування.

Аналіз існуючих наукових підходів щодо дослідження феномену спільної діяльності людини засвідчив, що ця тематика викликає широкий дослідницький інтерес на різних рівнях наукового пізнання: філософському, психологічному, педагогічному, загально та конкретно науковому, що вказує на її значущість. Ученими підкреслюються особливості спільної діяльності в ланці взаємодії «людина–людина». Зазначається, що спільна діяльність військового оператора РЛС на бойовому чергуванні має складну ієрархічну будову, є багаторівневою динамічною структурою приймання, переробки, видачі та контролю інформації на основі зовнішніх і внутрішніх розумових дій (М. Дмитрієва, М. Корольчук, А. Крилов, Г. Ложкін, М. Макаренко, В. Осьодло, Ю. Трофімов).

На основі досліджень С. Василенка, М. Корольчука, Г. Капосльоза, В. Осьодла, О. Сафіна, Р. Шпака розглянуто динаміку працездатності військових операторів РЛС на бойовому чергуванні та надано детальну характеристику типових завдань, які ними вирішуються. Виходячи з психологічного аналізу діяльності

операторів РЛС на бойовому чергуванні, визначено професійно важливі якості військовослужбовців, які зумовлюють їхню психологічну сумісність.

Окреслено основні наукові підходи у вивченні психологічної сумісності військових операторів РЛС під час виконання службових завдань в особливих умовах. При цьому психологічна сумісність розглядається як: оптимальне поєднання якостей людей у процесі взаємодії (С. Максименко); явище, що зумовлене поведінковими характеристиками членів групи (В. Смелсер, В. Хейторн); схожість партнерів по взаємодії (К. Девіс, Л. Карамушка); результат мотивації групового членства (Д. Картрайт); здатність членів групи до спільної діяльності (Ю. Трофімов); спрацьованість та взаємодоповнюваність членів групи (Р. Кричевський); прагнення особистості реалізувати в групі свої інтереси, потреби, цілі (Г. Андреева, В. Москаленко).

Базуючись на психологічних дослідженнях О. Бандурки, В. Барка, О. Бодальова, А. Журавльова, Л. Карамушки, А. Коваленко, виокремлено найбільш важливі механізми виникнення психологічної сумісності військових операторів РЛС, основу яких складають: ідентифікація особистості, емпатійність, рефлексія, атракція, каузальна атрибуція та стереотипізація.

Виходячи із психологічного змісту службової діяльності військових операторів РЛС на бойовому чергуванні, встановлено чинники психологічної сумісності бойових обслуг відповідно до сфери операторської (професійної) діяльності, а також міжособистісної та емоційно-вольової сфери.

Основою на положеннях А. Вітченка, Г. Ложкіна, В. Осьодла, В. Ягупова, визначено зміст понять «колективний суб'єкт» та «психологічна сумісність бойового розрахунку». Встановлено, що колективний суб'єкт – це не окремо взятий індивід, а сукупність психологічно сумісних осіб, які взаємопов'язані між собою спільною метою і діють, як єдине ціле. Обґрунтовано найбільш важливі характеристики психологічно сумісного бойового розрахунку операторів РЛС як колективного суб'єкта діяльності, серед яких: згуртованість, неконфліктність, взаємодопомога і взаємопідтримка, мотивованість та взаємоузгодженість.

Аналіз поглядів на природу психологічної сумісності у вітчизняній та зарубіжній літературі дає підстави стверджувати, що її доцільно розглядати з позицій структурного, функціонального й адаптивного підходів, які в своїй сукупності надають цьому явищу певну узагальненість і вимагають подальшого наукового вивчення.

Отже, результати дослідження надали змогу охарактеризувати психологічну сумісність як важливу здатність членів групи до спільної діяльності, що базується на їхньому оптимальному поєднанні. Вона зумовлюється як подібністю, так і відмінністю певних індивідуально-психологічних властивостей осіб. Внаслідок такої подібності та взаємодоповнюваності й формується цілісність групи, яка має змогу функціонувати як суб'єкт діяльності.

У *другому розділі* – «Емпіричне дослідження психологічної сумісності військових операторів радіолокаційних станцій» – обґрунтовано методологічні засади дослідження з урахуванням його інтегративного характеру, розглядаються шляхи досягнення мети та розв'язання завдань дослідження, описується процедура

проведення психологічного експерименту, обґрунтовуються методики, характеризується експериментальна вибірка.

З метою розв'язання поставлених завдань дослідження організаційно складалося з трьох етапів: констатувального, формувального та контрольного. Досліджувані – військові оператори РЛС Повітряних Сил Збройних Сил України (242 особи).

Експертне опитування командирів (50 офіцерів), а також анкетування військових операторів РЛС (112 осіб, які виконували завдання бойового чергування у складі 50 бойових обслуг) засвідчили, що психологічна сумісність є провідною характеристикою спільної діяльності військовослужбовців, які виконують завдання бойового чергування. Основуючись на теоретично обґрунтованих положеннях, розроблено критерії та показники групової успішності військових операторів РЛС на бойовому чергуванні (табл. 1).

Таблиця 1

Критерії оцінки та показники успішності спільної діяльності військових операторів РЛС на бойовому чергуванні

Критерії оцінки	Показники
1. Суспільно-корисна, усвідомлена діяльність	<ul style="list-style-type: none"> • Усвідомлення мети і завдань бойового чергування; • ставлення до службових обов'язків на бойовому чергуванні; • суспільна активність.
2. Бойова готовність	<ul style="list-style-type: none"> • Своєчасність виконання завдань бойового чергування; • точність виконання завдань бойового чергування.
3. Професійна (операторська) готовність	<ul style="list-style-type: none"> • Ступінь повноти засвоєння операторських знань, навичок і вмінь; • ступінь усвідомленості засвоєних операторських знань; • ступінь реалізації засвоєних операторських знань, навичок і вмінь.
4. Психологічна готовність	<ul style="list-style-type: none"> • Рівень сформованості ціннісно-мотиваційного компонента; • рівень сформованості орієнтовно-мобілізаційного компонента; • рівень сформованості емоційно-вольового компонента; • рівень сформованості пізнавально-оцінювального компонента.
5. Загальна оцінка за льотну зміну	<ul style="list-style-type: none"> • Відмінно; • добре; • задовільно; • незадовільно.

Розроблені критерії та показники дали змогу виокремити характерологічні ознаки успішності спільної діяльності військових операторів РЛС на бойовому чергуванні. З'ясовано, що бойове чергування є своєрідним видом військової діяльності, що вимагає від військового оператора РЛС відповідного рівня знань, тренуваності, психічної стійкості, витривалості та працездатності. За таких умов особливої ваги набуває не лише праця окремо взятого військового оператора, а й робота малих груп (бойових змін, обслуг), якість спільної роботи яких залежить від психологічної сумісності осіб.

Експериментальне вивчення індивідуально-психологічних властивостей військових операторів радіолокаційних станцій засвідчило, що основними детермінантами психологічної сумісності бойових обслуг є їхня подібність за особистісним фактором «адаптивність–тривожність» та відмінність за фактором

«лідерство–підпорядкованість». Результати факторного аналізу відображено в таблиці 2.

Таблиця 2

Факторний аналіз особистісних характеристик військового оператора РЛС

Первинні фактори	Вторинні фактори	Вага фактора	Дисперсія, %
Емоційна стійкість – емоційна нестійкість (фактор С)	Адаптивність – тривожність	3,547	21,344
Впевненість у собі – тривожність (фактор О)			
Низький – високий самоконтроль (фактор Q ₃)			
Розслабленість – напруженість (фактор Q ₄)			
Підпорядкованість – домінантність (фактор Е)	Лідерство – підпорядкованість	2,645	14,531
Конформізм – нонконформізм (фактор Q ₂)			
Низька – висока нормативність поведінки (фактор G)	Соціальна спрямованість	1,823	10,648
Практичність – розвинена уява (фактор М)			
Прямолінійність – дипломатичність (фактор N)			

Встановлено відмінності між психологічно сумісними й психологічно несумісними обслугами за низкою індивідуально-психологічних якостей: емоційною стійкістю, впевненістю в собі, тривожністю, конформізмом, рівнем самоконтролю, нормативністю поведінки. Проведений дискримінантний аналіз дав змогу виокремити низку характеристик психологічно сумісних та несумісних бойових обслуг військових операторів радіолокаційних станцій. Результати аналізу відображено в таблиці 3.

Таблиця 3

Показники відмінностей між психологічно сумісними та психологічно несумісними бойовими обслугами

Індивідуально-психологічні властивості	Групи	Середнє значення	Стандартне відхилення	Значущість
Емоційна стійкість – емоційна нестійкість	сумісні	8,67	1,106	0,01
	несумісні	7,23	2,223	
Підпорядкованість – домінантність	сумісні	7,20	2,868	0,01
	несумісні	6,57	1,144	
Впевненість у собі – тривожність	сумісні	4,70	1,203	0,01
	несумісні	6,53	2,417	
Конформізм – нонконформізм	сумісні	5,33	2,823	0,01
	несумісні	5,47	1,189	
Прямолінійність – дипломатичність	сумісні	7,73	1,167	0,02
	несумісні	5,13	2,376	
Розслабленість – напруженість	сумісні	7,90	1,410	0,02
	несумісні	6,63	2,057	
Низький самоконтроль – високий самоконтроль	сумісні	7,23	1,260	0,03
	несумісні	5,07	2,050	
Низька нормативність – висока нормативність поведінки	сумісні	8,40	1,961	0,03
	несумісні	6,13	2,372	
Практичність – розвинена уява	сумісні	4,40	1,089	0,05
	несумісні	5,87	1,925	

Психологічно сумісні малі групи військових операторів РЛС найчастіше складають військовослужбовці, які мають подібний соціальний статус у військовому колективі й характеризуються спрямованістю на справу. Виявлено, що психологічно

сумісні обслуги операторів складаються з емоційно стабільних і врівноважених військовослужбовців. Міжособистісна взаємодія є більш успішнішою в операторів з різним прагненням домінантності та конформності. Домінантні військові оператори радіолокаційних станцій краще співіснують з тими, хто шукає підтримку та вміє підпорядковуватися. За таких умов, перші – реалізують свої лідерські прагнення, другі – добре почуваються в ролі підлеглих. Для військових операторів психологічно сумісних бойових обслуг притаманні такі характеристики: відповідальність, наполегливість у досягненні цілі, схильність до толерантності, дотримання норм і правил бойового чергування, спрямованість на задачу.

З'ясовано, що найчастіше бойові обслуги військових операторів РЛС виявляються психологічно несумісними, коли до їх складу входять військовослужбовці, які різняться за соціальним статусом і спрямованістю, мають високий рівень тривожності, є прямолінійними та мають низьку нормативність. Дисгармонійними також виявилися бойові обслуги, що формувалися з осіб, які мають однакову вираженість таких особистісних рис, як: «підпорядкованість–домінантність» та «конформізм–нонконформізм». Статистична значущість отриманих результатів виявилася достовірною на рівні ($p = 0,01$).

Отже, успішність виконання завдань бойового чергування підрозділу значною мірою пов'язана з показниками бойової, професійної (операторської) та психологічної готовності військових операторів РЛС. Основними детермінантами психологічної сумісності бойових обслуг виступає подібність операторів за особистісним фактором «адаптивність–тривожність» і їхня відмінність за фактором «лідерство–підлеглисть». Своєю чергою, у бойових обслугах, де військовослужбовці володіють різними значеннями фактора «адаптивність–тривожність» і подібними значеннями фактора «лідерство–підлеглисть», рівень психологічної сумісності низький.

У *третьому розділі* – **«Психологічний супровід бойового чергування військових операторів радіолокаційних станцій»** – відображено особливості психологічного супроводу бойового чергування операторів РЛС. Розроблено і практично впроваджено методику, призначену для комплектування бойових обслуг військових операторів РЛС з урахуванням їхньої психологічної сумісності.

Змістовна частина методики ґрунтується на реалізації принципів комплектування бойових обслуг військових операторів радіолокаційних станцій, а саме: 1) компліментарності різноспрямованих особистісних потреб, за яких одна особа прагне управляти, інша – підпорядковуватися; 2) конгруентності прагнень, що передбачає задоволення одновекторних потреб військових операторів РЛС за рахунок співпраці; 3) компліментарності професійних навичок, що забезпечують компенсацію недостатньо розвинених здібностей одного військового оператора досконалішими якостями іншого; 4) спільності цінностей, що передбачає узгодженість життєвих поглядів, переконань, правил військових операторів; 5) компліментарності фахових знань, коли члени бойової обслуги взаємодоповнюють один одного під час спільної діяльності.

Відповідно до методики, комплектування бойових обслуг із врахуванням психологічної сумісності військових операторів РЛС необхідно здійснювати за

допомогою персонального вивчення індивідуально-психологічних властивостей особистості кожного військовослужбовця та колективного вивчення, що полягає у дослідженні операторських бойових обслуг як суб'єктів службової діяльності.

На основі проведеного експериментально-прикладного дослідження проблеми психологічної сумісності військових операторів РЛС, ураховуючи показники успішності виконання завдань бойового чергування, принципи створення чергових розрахунків, основні елементи розробленої методики варто впроваджувати на таких етапах спільної діяльності досліджуваних осіб: 1) перед заступанням на бойове чергування; 2) у ході бойового чергування; 3) після виконання завдань бойового чергування.

Згідно з розробленою методикою психологічного супроводу бойового чергування військових операторів РЛС запропоновано шляхи визначення рівня психологічної сумісності бойових обслуг на основі зіставлення емоційних оцінок спільної діяльності військовослужбовців на бойовому чергуванні та експертної оцінки кожного розрахунку як суб'єкта діяльності за такими ознаками як: згуртованість, неконфліктність, взаємопідтримка, мотивованість, взаємоузгодженість. У результаті такого зіставлення кожен малу групу військових операторів РЛС було визначено як обслугу з високим чи низьким рівнем психологічної сумісності (табл. 4).

Таблиця 4

Порівняльний аналіз психологічно сумісних/несумісних бойових обслуг різних вибірок ($n = 125$)

Рівень сумісності бойових обслуг	1-а вибірка		2-а вибірка		3-я вибірка		4-а вибірка		5-а вибірка	
	кількість обслуг	%	кількість обслуг	%	кількість обслуг	%	кількість обслуг	%	кількість обслуг	%
Психологічно несумісні	11	44	13	52	5	20	2	8	9	36
Психологічно сумісні	14	56	12	48	20	80	23	92	16	64

Використання на практиці розробленої методики комплектування бойових обслуг військових операторів РЛС дало змогу сформувати 39 психологічно сумісних обслуг військових операторів РЛС (23 обслуги четвертої та 16 – п'ятої вибірок). Психологічно несумісними виявилися 11 діад (2 і 9 відповідно до вказаних вибірок).

З метою визначення впливу психологічної сумісності військових операторів РЛС на успішність спільної діяльності в особливих умовах діяльності проведено контрольний етап експериментального дослідження із залученням експертів. Експертне оцінювання показників успішності проводилося військовими керівниками, які стежили за роботою військових операторів РЛС протягом усієї льотної зміни й оцінювали кожен бойову обслугу відповідно до показників успішності. Льотна зміна закінчувалася підведенням підсумків і виставленням оцінок за забезпечення навчальних вильотів.

Результати емпіричного дослідження контрольної та експериментальної вибірок засвідчили, що на фоні зростання рівня психологічної сумісності розрахунків відбулося істотне підвищення успішності їхньої спільної діяльності.

Отримані статистичні результати підтверджують, що в діадах, які комплектувалися за допомогою розробленої методики, рівень співпереживання, взаємоузгодженості дій та взаєморозуміння значно зріс, що, у свою чергу, зумовило підвищення успішності службової діяльності військових операторів РЛС (рис. 1).

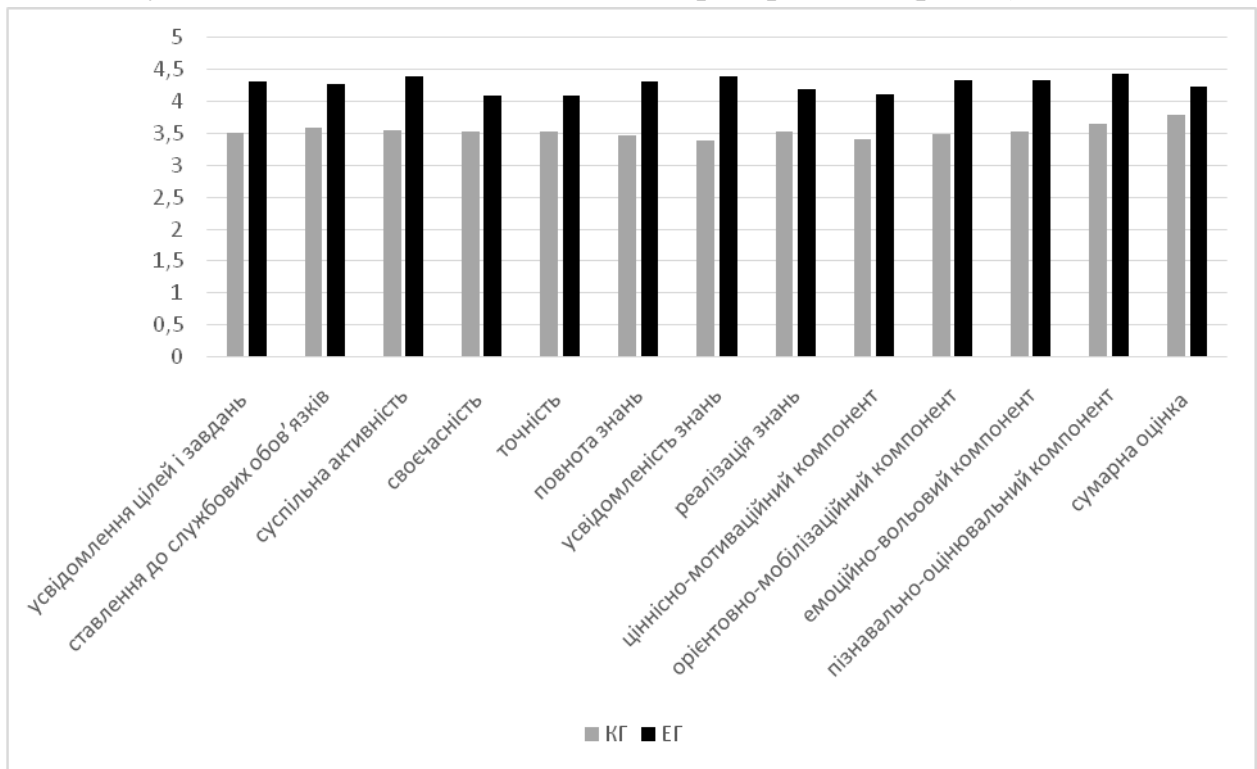

Рис. 1. Порівняльна характеристика успішності бойових обслуг контрольної (КГ) та експериментальної (ЕГ) груп

Таким чином, успішність бойового чергування за показниками бойової готовності, професійної готовності, сформованості ціннісно-мотиваційного та емоційно-вольового компонентів психологічної готовності бойових обслуг, що комплектувалися з урахуванням психологічної сумісності військових операторів радіолокаційних станцій експериментальної групи, виявилася вищою за аналогічні показники бойових обслуг контрольної групи.

На практичну цінність розробленої методики також вказує динаміка сумарної оцінки за навчальні вильоти всіх обслуг. Встановлено, що перші дві вибірки військових операторів РЛС були оцінені експертами на рівні 3,9 та 3,79 бала (за п'ятибальною шкалою), однак статистична значущість цих відмінностей виявилася недостатньою. Респонденти другої вибірки після перекомплектування бойових обслуг виконували свої завдання в середньому на 4,23 бала. При використанні *t*-критерію для залежних вибірок різниця середніх значень другої і третьої вибірки за цим показником виявилася достовірною.

Найвищі оцінки за навчальні вильоти (4,46 бала) отримали військові оператори четвертої вибірки (бойові обслуги, які від початку комплектувалися за принципом психологічної сумісності). Статистична значущість відмінностей між обслугами операторів цієї вибірки та військовослужбовцями перших двох вибірок виявилася також достовірною ($p < 0,05$).

Отже, психологічна сумісність операторів РЛС здійснює істотний вплив на успішність їхнього бойового чергування. Результати експериментального дослідження 125 обслуг військових операторів РЛС підтвердили значущу залежність успішності виконання завдань бойового чергування (як за сумарними оцінками за бойові вильоти, так і за окремими показниками) від рівня психологічної сумісності бойових обслуг. Виходячи з цього, вважаємо, що на етапі комплектування бойових обслуг слід встановлювати придатність військовослужбовця до спільної діяльності в особливих умовах у складі обслуги. Визначення рівня професійної придатності має передбачати вивчення тих індивідуальних характеристик, від яких більшою мірою залежить кінцевий успіх у роботі військового оператора РЛС, і які в сукупності визначають його готовність до службової діяльності в складі чергового розрахунку.

ВИСНОВКИ

У роботі здійснено узагальнення теоретико-експериментальних результатів дослідження психологічної сумісності як психологічного чинника підвищення успішності виконання завдань бойового чергування військовими операторами бойових обслуг радіолокаційних станцій, що дало змогу дійти до таких висновків:

1. Теоретико-методологічний аналіз спільної діяльності військових операторів радіолокаційних станцій на бойовому чергуванні засвідчив, що вона є складною багаторівневою динамічною системою взаємин в ланці «людина–людина» й спрямована на приймання, переробку, видачу та контроль інформації на основі зовнішніх і внутрішніх розумових дій. На бойовому чергуванні діяльність військових операторів РЛС функціонує у двох взаємопов'язаних площинах – зовнішній і внутрішній. Зміст зовнішньої площини складає енергетична, інформаційна та матеріальна взаємодія оператора з предметом праці, яка розгортається в часі й просторі відповідно до умов служби. Змістом внутрішньої площини діяльності військового оператора РЛС є образно-понятійна модель зовнішнього плану, у якій об'єктивні суспільні потреби перетворюються і поєднуються з особистісними потребами й опрідметнюються у вигляді мотивів.

2. Психологічна сумісність є динамічною характеристикою, яка засвідчує тривалу взаємодію, що не призводить до істотних протиріч між двома і більше військовими операторами радіолокаційних станцій, виступає результатом їхніх міжособистісних відношень й показує можливість спільного виконання ними бойових завдань під час несення бойового чергування. Феномен психологічної сумісності найбільш доцільно розглядати з позицій структурного, функціонального і адаптивного підходів, які в своїй сукупності надають йому певної узагальненості й цілісності. Важливим компонентом феномену психологічної сумісності є особистісна і ситуативна психологічна сумісність військових операторів РЛС, які виступають частинами одного цілого й здійснюють специфічний вплив на процес їхньої спільної діяльності.

3. Відповідно до сфер взаємодії військових операторів РЛС на бойовому чергуванні теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено критерії та показники, що забезпечують їхню психологічну сумісність. Зважаючи на емпірично встановлену значущість, основними критеріями визначено такі: 1) афективний – вказує на рівень співпереживання та співчуття у бойовій обслузі й проявляється в

емоційних оцінках; 2) професійний – вказує на рівень взаємоузгодженості дій військових операторів РЛС і проявляється у продуктивності спільної діяльності; 3) когнітивний – відображає рівень взаєморозуміння військових операторів і виявляється у раціональних оцінках міжособистісної взаємодії.

Основними показниками, які свідчать про психологічну сумісність між військовими операторів РЛС, є: 1) усвідомлення мети і завдань бойового чергування; 2) ставлення до службових обов'язків на бойовому чергуванні; 3) своєчасність і точність виконання завдань бойового чергування; 4) ступінь реалізації засвоєних операторських знань, навичок і вмій; 5) сформованість ціннісно-мотиваційного, орієнтовно-мобілізаційного, емоційно-вольового та пізнавально-оцінювального компонентів психологічної сумісності.

4. Психологічна сумісність військових операторів РЛС забезпечується гармонійним поєднанням особистісних профілів, утворених провідними особистісними рисами військовослужбовців, які, будучи відносно стійкими, слабо змінюються в процесі бойового чергування. Провідні особистісні риси визначають функції військового оператора в бойовому розрахунку, групові ролі, які військовослужбовець здатний виконувати найбільш ефективно.

Обґрунтовано найбільш важливі характеристики психологічно сумісного бойового розрахунку операторів РЛС як колективного суб'єкта діяльності, серед яких: згуртованість, неконфліктність, взаємодопомога та взаємопідтримка, взаємоузгодженість і мотивованість. Основними детермінантами психологічної сумісності бойових обслуг виступає подібність військових операторів РЛС за особистісним фактором «адаптивність–тривожності» і їх відмінність за фактором «лідерство–підлеглість».

5. На основі проведеного експериментально-прикладного дослідження розроблено і практично перевірено методика психологічного супроводу військових операторів радіолокаційних станцій із врахуванням їхньої психологічної сумісності. Згідно з методикою, комплектування бойових обслуг військових операторів РЛС, здійснюється на основі дотримання принципів компліментарності та конгруентності військовослужбовців. Здійснена перевірка ефективності розробленої методики продемонструвала істотний вплив психологічно сумісних бойових обслуг на успішність їхнього бойового чергування. Це дало змогу значно підвищити рівень психологічної сумісності військових операторів РЛС й сформувати нові психологічно сумісні бойові обслуги.

Перспективними напрямками подальшого дослідження психологічної сумісності військовослужбовців є адаптація розробленої методики для формування психологічно сумісних вартових змін; розподілу особового складу по відділеннях і взводах; комплектування малих груп військовослужбовців сил спеціального призначення, що діють у відриві від основних сил, а також розробка нових психодіагностичних методик для оцінки індивідуально-психологічних властивостей, що здійснюють вплив на психологічну сумісність осіб у малій групі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях, включених до переліку, затвердженого МОН України:

1. Дебреньюк А. П. Психологічна сумісність групової діяльності військових операторів: механізми виникнення, показники, критерії та особливості прояву / А. П. Дебреньюк // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2007. – Том V. – Вип. 6. – С. 117–131.

2. Дебреньюк А. П. Психологічна сумісність у групі військовослужбовців як соціально-психологічна проблема / А. П. Дебреньюк // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки : зб. наук. пр. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – № 18 (42). – С. 232–240.

3. Дебреньюк А. П. Дослідження показників та особливостей прояву психологічної сумісності групової діяльності військових операторів / А. П. Дебреньюк // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України. – К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2008. – Том X. – Вип. 9. – С. 106–116.

4. Дебреньюк А. П. Критерії та показники ефективності групової діяльності військових операторів на бойовому чергуванні / А. П. Дебреньюк // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України. – К. : Главник, 2008. – Том X. – Ч. 5. – С. 153–159.

5. Дебреньюк А. П. Оцінка психологічної сумісності групової діяльності військових операторів / А. П. Дебреньюк // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України. – К., 2008. – Том X. – Ч. 5. – С. 120–130.

6. Дебреньюк А. П. Психологічна сумісність групової діяльності військових операторів на бойовому чергуванні / А. П. Дебреньюк // Вісник Національної академії оборони України : зб. наук. пр. – К. : НАОУ, 2008. – Вип. 2 (6). – С. 77–80.

7. Дебреньюк А. П. Теоретичне обґрунтування і практична перевірка методики комплектування малих груп військових операторів / А. П. Дебреньюк // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України. – К. : ІВЦ Держкомстату України. – 2009. – Том V. – Вип. 9. – С. 47–55.

8. Дебреньюк А. П. Психологічний аналіз діяльності операторів РЛС Повітряних Сил Збройних Сил України при виконанні службових завдань / А. П. Дебреньюк // Вісник Національного університету оборони України : зб. наук. пр. – 2016. – Вип. 1 (47). – С. 26–35.

Статті в зарубіжних, періодичних наукових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз даних:

9. Дебреньюк А. П. Професійно важливі якості операторів радіолокаційних станцій Повітряних Сил Збройних Сил України як основні детермінанти психологічної сумісності бойових обслуг / А. П. Дебреньюк // Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Кам'янець-Подільський, 2017. – Вип. 36. – С. 66–79.

10. Дебренюк А. П. Комплектування бойових обслуг військових операторів радіолокаційних станцій за принципом їх психологічної сумісності / А. П. Дебренюк // *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, V (55), Issue : 127, Budapesht, 2017. – P. 56–59.

Статті в інших наукових виданнях та матеріалах науково-практичних конференцій:

11. Дебренюк А. П. Психологічна сумісність групової діяльності військових операторів: механізми виникнення, показники, критерії та особливості прояву / А. П. Дебренюк // *Сучасні проблеми психологічного та психофізіологічного забезпечення діяльності: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (9–10 жовтня 2007 р.)* / Інститут психології імені Г. С. Костюка АПН України. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2007. – С. 117–131.

12. Дебренюк А. П. Критерії та показники ефективності групової діяльності військових операторів на бойовому чергуванні / А. П. Дебренюк // *Актуальні проблеми практичної психології: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (12–14 травня 2008 р.)* / Інститут психології імені Г. С. Костюка АПН України. – К. : Главник, 2008. – С. 153–159.

13. Дебренюк А. П. Психологічна сумісність групової діяльності військових операторів на бойовому чергуванні / А. П. Дебренюк // *Філософсько-методологічні та соціально-психологічні проблеми реалізації людського фактору в умовах переходу Збройних Сил України до професійної армії: тези доповідей Всеармійської науково-практичної конференції (29 травня 2008 р.)* / Національна академія оборони України. – К. : НАОУ, 2008. – Вип. 2 (6). – С. 77–80.

14. Дебренюк А. П. Дослідження професійно важливих якостей військових операторів радіолокаційних станцій / А. П. Дебренюк // *Актуальні проблеми становлення особистості професіонала в ризиконебезпечних професіях: матеріали III Всеармійської науково-практичної конференції (26 травня 2011 р.)* / Міністерство оборони України; Національний університет оборони України. – К. : НУОУ, 2011. – С. 66–69.

АНОТАЦІЇ

Дебренюк А. П. Психологічна сумісність військових операторів радіолокаційних станцій під час виконання службових завдань в особливих умовах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.09 – психологія діяльності в особливих умовах. – Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, 2018.

У дослідженні обґрунтовано особливості психологічної сумісності військових операторів радіолокаційних станцій. Визначено, що службова діяльність військових операторів радіолокаційних станцій на бойовому чергуванні є складною багаторівневою динамічною структурою приймання, переробки, видачі та контролю інформації на основі зовнішніх і внутрішніх розумових дій. Встановлено, що психологічна сумісність є важливою здатністю членів групи до спільної діяльності.

З'ясовано, що основними детермінантами психологічної сумісності бойових обслуг на бойовому чергуванні є подібність операторів за особистісним фактором

«адаптивність–тривожність» і їхня відмінність за фактором «лідерство–підлеглість». Доведено, що на фоні зростання рівня психологічної сумісності бойових обслуг відбулося істотне підвищення успішності їхньої спільної діяльності.

Розроблено та впроваджено методику комплектування бойових обслуг операторів радіолокаційних станцій на основі врахування їхньої психологічної сумісності. У діадах, які комплектувалися за допомогою запропонованої методики, рівень співпереживання, взаємоузгодженості дій та взаєморозуміння значно зріс, що, у свою чергу, зумовило підвищення рівня успішності службової діяльності.

Ключові слова: психологічна сумісність, оператор радіолокаційної станції, спільна діяльність, суб'єкт діяльності, бойове чергування, особливі умови, професійно важливі якості.

Дебреньюк А. П. Психологическая совместимость военных операторов радиолокационных станций при выполнении служебных заданий в особых условиях. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.09 – психология деятельности в особых условиях. – Национальный университет обороны Украины имени Ивана Черняховского, Киев, 2018.

В исследовании обоснованы особенности психологической совместимости военных операторов радиолокационных станций. Определено, что служебная деятельность военных операторов радиолокационных станций на боевом дежурстве представляет собой сложную многоуровневую динамическую структуру приема, переработки, выдачи и контроля информации на основании внешних и внутренних умственных действий. Установлено, что психологическая совместимость является важной способностью членов группы к совместной деятельности.

Выяснено, что основными детерминантами психологической совместимости боевых расчетов на боевом дежурстве есть сходство операторов по личностному фактору «адаптивность–тревожность» и их отличие по фактору «лидерство–подчинение». Доказано, что на фоне возрастания уровня психологической совместимости боевых расчетов произошло существенное повышение успешности их совместной деятельности.

Разработана и внедрена методика комплектования боевых расчетов операторов радиолокационных станций на основании учета их психологической совместимости. В диадах, которые комплектовались с помощью предложенной методики, уровень сопереживания, согласованности действий и взаимопонимания значительно увеличился, что, в свою очередь, обусловило повышение уровня успешности служебной деятельности.

Ключевые слова: психологическая совместимость, оператор радиолокационной станции, совместная деятельность, субъект деятельности, боевое дежурство, особые условия, профессионально важные качества.

Debrenjuk A. P. Psychological compatibility of the military radar operators in the performance of the official duties under specific conditions. – Manuscript.

Thesis on the obtaining the degree of Candidate of psychological sciences, major 19.00.09 – psychology of activity under specific conditions. – National University of Defense of Ukraine named after Ivan Cherniakhovsky, Kyiv, 2018.

The dissertation is devoted to the problem of psychological compatibility of military operators of radar stations. The psychological analysis of the military duties of the operators of the Ukrainian Air Force performing combat duty was carried out on the basis of the studies of well-known national psychologists who professed the active (practical) approach, namely: O. Asmolova, M. Dmitrieva, V. Zinchenko, M. Korolchuk, A. Krylov, G. Lozhkina, M. Makarenko, Yu. Trofimova, and others.

A joint activity of military men under specific circumstances was defined as a system included in public relations; as a process of a mutual transition between the "subject-object" poles. Objectivity is its main feature, which determines the material nature of the configurations, needs, emotions and feelings of the person.

It was revealed that the activity of the military operator of radar stations on combat duty is a complex, multilevel, dynamic structure of receiving, processing, issuing and controlling information on basis of external and internal mental actions, which includes the level of actions, operations and psycho-physiological functions.

The results of this research allowed determining psychological compatibility as an important ability of group members to the joint activity based on their optimal combination. It is depended on both the similarity and the distinction between the certain individual and psychological individuals features, because of which the integrity of the group is formed.

The success of the unit is influenced by the combat, professional and psychological availability of the operators of the radar stations. The determinants of the psychological compatibility of combat services are the similarity of operators by the personal factors of "daptivity–anxiety" and their difference in "leadership–subordination".

On the one hand, the most significant was the similarity of operators by the social status, focus on business, emotional stability, self-confidence, and on the other – the difference in the level of conformance and dominance. In turn, in military service, where servicemen have different significance of the "adaptability–anxiety" factor and similar significance of "leadership–subordination", the level of psychological compatibility is low.

The use of this methodology at the formative stage of the experimental research stage provided for the observance of certain acquisition principles, namely:

- the complementarity of diverse personal needs (for example, when one person governs, the other subordinates);
- the congruence of aspirations, which envisages satisfaction of one-vector needs of operators on account of cooperation;
- the complementarity of the professional skills provided compensation of the underdeveloped abilities of one subject with better qualities of another;
- the community of values required the coherence of life attitude, beliefs, rules, etc.;
- the complementarity of the professional knowledge, due to which members of the service complement each other during the joint activity.

The acquisition of the combat services, taking into account the psychological compatibility of operators, was based on certain organizational forms, namely: personal

study of the individual psychological features of the personality of each military operator; collective study, aimed at the examination of operator services as subjects of service activity.

The main task of the control stage of the experimental research of the psychological compatibility of operators of the radar stations was to state the influence of this group phenomenon on the success of joint activity under the special conditions.

The results of the empirical research of the control and experimental samples proved that by means of growth of the psychological compatibility of services there was a significant increase in the success of their joint activity.

The results of the experimental research of the 125 services of the military operators of the radar stations made it possible to affirm about the significant dependence of the success of the official tasks performance on the level of the psychological compatibility of the combat services. Using the methodology of the acquisition of the combat services of the military operators, we greatly increased the level of the psychological compatibility of the third set of operators, prepared 23 psychologically compatible combat services of the fourth set (two groups were incompatible), provided a reliable change (services of the fifth set) to the future reserve servicemen.

Keywords: the psychological compatibility, operator of the radar station, joint activity, subject of activity, combat duty, specific circumstances, professionally important qualities.